

СУДНИЙ ДЕНЬ

Іван розплющив очі. За вікном знову падав сніг. Вже багато днів і ночей падав сніг. Його насипало стільки, що білий шар, який вкрив землю, майже сягав підвіконня. Іван схилив набік голову. Неподалік його ліжка, на підлозі, поміж розкиданих сухих соломин, никали два пацюки.

То був сьомий ранок, відколи Іван зліг, відчувши незвичайну слабкість. Кожного ранку, просипаючись, він дивився у вікно і бачив одну і ту ж картину: білі дерева, білий світ довкола і те, як тихо падав сніг. Іван поволі перевів погляд з вікна на стіл. На столі сидів ще один величезний сірий пацюк. Він щось жував, хрускаючи зубами і час від часу поглядав на Івана. То був давній Іванів знайомий. Вони прожили разом в одній хаті вже не один рік і добре знали один одного. Старий пацюк був калікою, йому бракувало задньої лівої лапи. Колись давно, ще зовсім молодим, він потрапив у влаштовану Іваном пастку. Тоді гострі сталльні стулки розтрощили недосвідченому, легкодумному пацюкові кістку, і він позбувся лапи. З тих пір пацюк затаїв на Івана зло. Однак, останнім часом господар дуже змінився, і з кожним днем і сам старий пацюк і його сіре сімейство все більше й більше безпечно розгулювали по хаті, майже не звертаючи на Івана уваги. Здавалося, старий мудрий голова пацючого сімейства бачив і розумів, що Іван більше не жилець на цьому світі. Можливо, через це він дивився тепер Іванові прямо в очі, без усякої ворожості, а досить спокійно, байдуже і навіть з якоюсь смутною задумою, як на пропащого.

Іван не витримав його погляду і відвів очі. Щось снилося йому цієї ночі. Знову щось страшне, недобре, але він ніяк не міг пригадати, що саме. Недобрі сні не полишали його ще з сорок п'ятого. Тоді, сидячи у вагоні поїзда, що мчав з Центральної України на захід, він познайомився з молодою жінкою, дочкою лісника. Ще до весілля Іван дізнався, що майбутня дружина безнадійно хвора, але якраз такий шлюб влаштовував Івана. Згодом, після смерті дружини, несподівано помер і старий лісник. З тих пір Іван залишився господарем у чужій хаті, що губилася в лісах і була віддалена від людського ока.

Одного разу Іван замкнув лісникову хату і зник невідомо куди. Його не було

майже місяць. Повернувся він з невеликим чорним чемоданом. Пройшов у двір поночі і, озираючись, мов злодій, прокрався в свою оселю. Зачинивши на засув двері, Іван поставив чемодан на підлогу і тривожно зітхнув. Потім причинив на вікнах віконниці, присів до чемодана і відімкнув його ключем. Чемодан був повен зелених яблук. Іван розгріб яблука тремтячими руками і з-під них з'явився білий вузол. Іван розв'язав його. З вузла жовтим густим світлом заблищали золоті речі. Тьмяне світло, що пливло від слабкої маленької лампи, освічувало Іванову згорблену спину. Він схуд і зблід за цей місяць. Одяг на ньому був зібганий і брудний. Під вітром і дощем, пішки і лише вночі йшов Іван, долаючи сотні кілометрів. Вдень він переховувався в лісах, дрімав, коли траплялась якась надійна схованка, а тільки-но починало темніти, знову рушав у дорогу. Тепер всі труднощі і переживання лишилися позаду. Іван був у своїй лісовій хаті, біля нього лежав чемодан, а двері були на міцному засуві. Тоді Іванове обличчя розпливалося в якійсь дивній незбагненній посмішці. В його очах запалювалась досі прихована незвичайна сила, страшна, небезпечна, зловісна. Але в той же час, його зіщулені плечі і втягнута шия, начеб кожної хвилини чекали чийогось несподіваного удару.

Прокинувся Іван на другий день вранці на тому ж місці. Не роздягаючись, він так і проспав біля чемодану всю ніч.

Трохи згодом, не відкладаючи, Іван став ладнати схованку. Він відірвав кілька дощок у підлозі біля печі, де стояв дерев'яний ящик з одягом. Викопав у землі невелику заглибину і вклав туди чемодан, засипавши зверху соломою. Після того заклав дошки на місце і поставив на них ящик.

З того дня минуло майже двадцять років. Ані на день Іван не покидав лісної хати. Чорний чемодан та обставини, назавжди прикували його до цих чужих місць. І ось тепер він був старим хворим чоловіком, що, схоже, віджив свій вік.

Якийсь шурхіт і глухий стукіт долинув до Івана. Старий пацюк, намагаючись злізти зі столу, ковзнув своєю єдиною задньою лапою по краю слизької клейонки і полетів на підлогу. Звівшись на лапи і тяжко дихаючи, він поглянув на Івана. Потім

відвернувся і, шкутильгаючи, почвалав за піч. Там, у темному кутку, був вхід у житло, де мешкало все його сімейство. Два молодих пацюки, що вештались по хаті, побігли за старим.

Іван знову задумався, намагаючись пригадати, що снилося йому цієї ночі. Шар снігу за вікном повз усе вище, добираючись майже до третини вікна. Наближався час, коли, раптом, нестримно, відчайдушно починало хотітися їсти. Але піднятися з ліжка не вистачало сил, до того ж в хаті не було нічого їстівного, а те, що й залишилось, з'їли пацюки. Можливо, тепер Іванові стали б у пригоді знайомі чи друзі, але в нього нікого не було. До нього майже ніхто не приїздив. Інколи мисливський єгер ставив у нього свій автомобіль, а так – більше ніхто. Тепер і його не було вже добрих два місяці. Шляхи засипало снігом, – ні пройти, ні проїхати.

Згодом почуття голоду минало і лише хотілося спати. Взагалі, все життя після війни Іван погано спав уночі і вдень завжди ходив у напівдрімоті. Не спав він тому, що кожної хвилини чогось чекав, чогось боявся, якась надзвичайна насторога турбувала його сон. Скільки разів він зривався з ліжка і біг до вікна, коли надворі починав гавкати лісниковий собака. Після смерті тестя, однієї ночі Іванові нерви не витримали, і він, піднявши пса за ланцюг, проткнув його ножом. Але й після цього тривога не зникла, а очікування якоїсь біди продовжувало турбувати Івана. Його життя раптом зазнало краху, надії, прагнення несподівано канули в безодню. Іван відчув себе безпорадним, слабим, нічим не захищеним від часу, що настав. Лише єдиний спокій і остання надія тліла блідим жовтим світлом там, під дошками в чорному чемодані. Час від часу, замикаючи двері і зачиняючи вікна, Іван діставав сховане золото, вмощувавсь на підлозі і пильно вдивлявся в кожну річ. Всі вони мали свою історію, належали колись різним людям, а тепер зібралися разом в його руках. Однак останні роки разом з почуттям задоволення і насолоди жовтий металевий блиск додавав щось зайве, непотрібне, незрозуміле, нервово, що дратувало Івана. Якось він згадав про матір і витяг з шухляди старе пожовкле фото, то був її портрет – все, що лишилося від його минулого життя. Іван поглянув на портрет і в нього затремтіли губи:

- Мамо, я давно хотів розповісти... Я хочу показати тобі...

Іван поставив фото напроти свого скарбу, ніби портрет міг бачити все його багатство, і раптом почав говорити зовсім не про те, що хотів, а може, і про те. Іван сам не міг зрозуміти, що він робить. Він перебирав пальцями золоті прикраси і пригадував вголос, звертаючись до портрета:

- Ось цей жіночий перстень з самоцвітом належав колись молодій особі, досить привабливій молодій особі, ти не знаєш її, мамо. Як її звали? Хтозна? Тепер не згадаю. Якби не її плебейське походження, мамо, вона б могла прикрасити собою життя справжнього чоловіка. Тоді я пообіцяв дівчині поговорити з німецьким офіцером, що готував списки для відправки в Німеччину, аби її не чіпали. Довірливе, дурненьке дівча, воно віддало своє останнє багатство і таки поїхало до Райху. - Іван усміхнувся і відкинув перстень убік. - А ось, мамо, цю коробку з золотими коронками я наповнював не один день, але все ж одна ніч була напрочуд вдалою. Німці розстрілювали заручників. Приречені самі копали собі могилу на майдані, біля школи, біля нашої школи. Куди ти повела мене вперше. Тоді мені та ще одному поліцаєві наказали охороняти трупи вночі, щоб ніхто з родичів не зміг забрати їх. Яму з мерцями не засипали, розраховуючи, що згодиться для наступного дня. Над тілами стояв давкий запах крові. Ще перед розстрілом у мене виник план. Я намітив кілька чоловік, в яких, знав напевне, були золоті зуби, і на всякий випадок прихопив з собою проскогубці і ліхтар. Тоді я згадав тебе... «Чи роблю я гріх?» - запитав я себе. Але тут же відповів: «Ні! Я сильний! А вони слабкі. Ось і весь закон життя. Бог сильний і він любить сильних, а тому простить. Їх все одно закопають. Не моя провина, природа робить вибір – кому жити, кому ні. Бог на боці сильних. Їх все одно закопають. На сильних тримається світ». Ти хочеш заперечити мені?! Прошу тебе, мовчи. Послухай далі. Першою мені трапилася тітка Марія. Так-так, не дивуйся, наша сусідка тітка Марія. Пам'ятаєш, вона мала звичку без толку посміхатися, виблискуючи золотими зубами? «Що ж, приходить час, і кожен одержує своє», - думав я. Плоскогубці вільно пройшли поміж її холодних губ. В темряві під місячним світлом блиснули і згасли кілька вогників. Які ж вони звабливі, мамо. З тіткою було покінчено. Але далі, ти здивуєшся не менше, мій ліхтар висвітив знайомий старенький піджак

Миколи Павловича, мого першого вчителя. Старий без перестанку кури́в, ти знаєш, і від піджака несло тютюном. Я потяг за рукав і витяг вчителя з-під трупів. У старого, пам'яталося мені, теж були вставні зуби. Але, на жаль, мамо, тоді я помилився – коронки виявилися не золотими. Проте далі сталося досить несподіване. Я раптом здригнувся і прислухався. Хтось стогнав поруч. Я присвітив ліхтарем і побачив молодого хлопця в солдатській гімнастерці. Я не знав його і не бачив раніше. Мені трохи соромно, миттєвий зненацький страх охопив мене. Але потім, взявши себе в руки, я стиснув у кулаці плоскогубці і кілька разів з силою вдарив хлопця по голові. Кров бризнула в різні боки і заляпала мені обличчя.

Іван поглянув на фото.

- Господь простить, мамо...

«Господь простить», - вже вкотре повторював Іван ці два слова.

«Господь простить», - промовляв він протягом багатьох років. Чи стверджував? Чи сподівався? Чи молив?

- Господь простить, - бурмотів Іван, втупившись незрячими очима в сиві клубки павутиння, що окутали стелю над його ліжком. Несподівано в хаті пролунав пронизливий писк, виводячи Івана зі спогадів. Три молодих пацюки, щось не поділивши, вчепились один в одного зубами і покотились по підлозі. Іван відчув, що його морозить. У хаті було холодно. Він лежав одягнений, закутаний в якесь старе лахміття і тремтів. Тим часом, там, у темноті, під дошками, густим теплим сяйвом блищало його золото. Скільки подолав він, щоб його добути. Остання надія й опора, що зігрівала його схололу душу. Іван простяг руку до столу і знову витяг з шухляди фото. Губи знову затремтіли.

- Ти знаєш, мамо, інколи в спокійних снах мені несподівано являється замурзаний хлопчик з до болю знайомим обличчям. Його дитинство босоноге, безхмарне, безтурботне, нічим не відмінне від інших хлопчаків, що жили з ним поруч. Він ганяв коліща на палиці, здіймаючи куряву, купався в теплій річці дитинства, любив світ сонця, блакить неба і нічого не бажав, крім тих простих і вічних речей. Лише та річечка, той луг і коліща на палиці і нічого більше. Життя

таке коротке, а білий світ такий неповторний... Невже у цьому сенс? Невже все життя – помилка? Тоді я кажу собі: «Ні! Ні! Неправда! Неправда!» Я відганяю від себе тривожні картини каяття. Неправда! Ні! Все дріб'язок, романтика, брехня, і хлопчик той брехня. Тільки воно реальне. Тільки воно несе спокій. Якби ти знала, мамо, як хочеться тепер потримати його в долонях, піднести до обличчя, побрязкати і відчути його бісівський дзвін. Якби тільки можна було дістатися до чемодана, я би знову відчув сили, знову життя відкрилося б безмежним світлим шляхом, сповнене радощів і щастя. Всього кілька кроків. Адже інакше просто бути не може. Якщо це смерть, значить усе марнота, обман. Все пропаде, розсипеться в прах, згине як марево, що манило все життя...

Несподівано страшні скалічені образи минулого раптом наповнили Іванову хату і з стрімкою незбагненою швидкістю закружляли перед його очима. Іван злякано здригнувся. Там, у загальному потоці, в одну мить, він розгледів старе обличчя матері і відчув, як по всьому тілу пройшов мороз. Права долоня його стислась в кулак, зім'явши стару фотокартку. Страшний потік образів раптом щез зненацька, як і з'явився, і Іван ясно почув власне тяжке дихання.

З темного кутка долинуло якесь шаркання. Поволі з п'ятьми з'явився кульгавий пацюк. Він зупинився і вже в котре знову втупився в Іванові запалі очі. Іван поглянув на оцупок його задньої лапи і раптом згадав, як під час війни за його доносом повісили діда Довбушенка. У старого теж не було однієї ноги, ще з громадянської, і він ходив на милиці. Старого повісили за ногу і розвели під ним багаття. Іван сам розпалював вогонь. Як страшно стогнав тоді старий. Нелюдський голос виривався з його грудей. Вогонь палахкотів довгими шаленими язиками, окутуючи дідове тіло, страшний сліпучий вогонь... І раптом Іван згадав, що снилося йому цієї ночі і стогін не давав йому спокою, про який він мріяв усе своє життя і якого не дочекався. Іван окинув очима стіни, в яких проіснував багато років загнаним звіром. Біля печі стовпилися пацюки. Сьогодні їх було як ніколи багато, і від них по підлозі простяглися довгі згорблені тіні. Старий пацюк дивився на Івана, як і раніше, спокійно і задумливо. І було у його погляді якесь страшне знамення.

«Невже це все? Невже я ніколи не піднімуся з цієї постелі? Золото, моє золото дістанеться цим страшним бридким потворам...»

- Не дивись на мене! - Несамовито, страшно скрикнув Іван. - Не дивись, гадюко!

Він натужився з останніх сил, піднявся з ліжка і став на ноги. В очах попливло. Сірі пацючі тіла змішалися з золотими блискавками і закружляли в дикому хороводі, що захопив в свою круговерть і самого Івана, і всю хату, і всю землю.

Іван упав на спину, розкинувши руки. Поруч упала стара зім'ята фотокартка. Пацюки відступилися до стіни і спокійно дивилися на непритомного. Вони не злякались і навіть, здається, не здивувались тому, що сталося. Якийсь час всі вони трималися вкупі, напруживши тіла і не рухаючись, начеб в чомусь хотіли переконатися. Потім наперед виступив кульгавий пацюк. Він якось навмисне пихато й гордо, ніби виконуючи невідомий ритуал, наблизився до Івана і, чіпляючись кігтями, видряпався йому на груди. Старий пацюк відчував, як ще слабко билося серце в знесиленому тілі, але він упевненою ходою дістався до Іванової шиї, витяг морду й обнюхав обличчя. Потім, зіпершись своєю єдиною задньою лапою на Іванове плече, він ступив двома передніми на підборіддя і вчепився гострими зубами в Іванове вухо. Гаряча кров хлюпнула йому в рот і потекла в горлянку. Старий пацюк відчув щось схоже на блаженство і від задоволення замружив очі. Сіре сімейство з нетерпінням спостерігало за його діями, поступово і несміливо наближаючись до тіла. Трохи згодом, вони рішуче чіпляючись кігтями, полізли по Івановій одежі, відшукуючи частини відкритого тіла.

Старий пацюк, насмоктавшись уволу теплої крові, важко тягнучи свій товстий живіт, сповз на підлогу. Озирнувшись востаннє на Іванове тіло, він, по-старечому бухикаючи, поплівся за піч.

За вікном продовжував тихо падати сніг. Хату засипало майже під самий дах. Лише де-не-де у вікно проникало сонячне світло і кілька вузьких променів смугами лягали на зібгану поживклу фотокартку, що лежала біля мертвого.